

ULOGA PORODICE I ŠKOLE U PODSTICANJU DAROVITOSTI

Apstrakt: Kao pojava darovitost je važna i za pojedinca i za društvo. Možemo reći da u razvoju društva veliku ulogu imaju najdarovitiji članovi društva, koji predstavljaju najznačajniji razvojni resurs. Veliki izazov za roditelje, školu i nastavnike je prepoznavanje različitih oblika darovitosti kod dece i njihovo podsticanje i usmeravanje. U ovom radu govorićemo pre svega o ulozi porodice i škole u podsticanju darovitosti. Važno pedagoško pitanje jeste vaspitanje i obrazovanje darovitih učenika, odnosno stvaranje uslova u kojima će se njihove sposobnosti ispoljavati, prepoznavati i razvijati. Briga pedagoga za darovitu decu mora biti njihov važan zadatak. Interesovanje za darovitu decu i mlade raste i širi se sa istraživača i nastavnika i na roditelje, darovite, različite društvene grupe i institucije. Za razumevanje darovitosti potrebno je ukazati na mnogobrojna shvatanja i određenja ovog fenomena. Identifikacija darovitih učenika nije lak proces, zbog same složenosti darovitosti. Teško je primetiti, a još teže podržati osobine darovitih učenika u okviru tradicionalne nastave, koja dominira u našim školama.

Cljučne reči: darovitost, učenik, porodica, škola.

Prepoznavanje, identifikacija i podsticanje darovitosti

Veoma je važno uočiti i prepoznati darovitost, kao i pristupiti na pravi način darovitim učenicima. U ovom delu rada posvetićemo pažnju identifikaciji darovitih i podsticanju darovitosti. Pregledom relevantne literature uočavamo da većina autora smatra da identifikacija darovitih učenika nije lak proces, zbog same složenosti darovitosti. Ne postoji saglasnost kada bi trebalo početi sa identifikacijom darovitih. Čudina-Obradović (1991) smatra da optimalno vreme za početak identifikacije zavisi od toga kada se počnu primećivati znakovi visoke specifične ili opšte sposobnosti. Pitanje koje se često nalazi u literaturi jeste pitanje optimalnog vremena za prepoznavanje darovitih. Savremena shvatanja idu u prilog ranijoj identifikaciji, jer postoji opasnost da se darovita deca ne podstiču na odgovarajući način i da njihova darovitost ne dostigne najvišu tačku razvoja (Gojkov i Stojanović, 2000, prema: Nikolić, Grandić i Pavlović, 2017). Popović, Lazović i Milosavljević (2016) ističu da se neki vidovi darovitosti mogu prepoznati na ranom uzrastu deteta, dok neki drugi u starijem školskom uzrastu. Popović, Lazović i Milosavljević (2016) u prilog ovome navode istraživanje koje je Bosiljka Đorđević sproveda 1979. godine, a koje je pokazalo da su bolje rezultate u nekim oblastima postigli učenici sa slabijim obrazovnim postignućima. To pokazuje da ne postoje

---

¹djuradj.barac@yahoo.com

jasni kriterijumi za ispitivanje darovitosti i adekvatni testovi, jer je svako darovito dete jedinstveno. „Od polovine prošlog veka darovitost prestaje da bude posmatrana kao odraz koeficijenta inteligencije, te se prihvata teorijska postavka o njenom višeslojnom sastavu” (Popović, Lazović i Milosavljević, 2016: 76). Neki autori daju opis osobina darovitih učenika, ali naglašavaju da niko nema sve navedene osobine (Vranjković, 2010; Popović, Lazović i Milosavljević, 2016: 77):

- poseduju izvanredne veštine rešavanja problema;
- lako pronalaze i uočavaju suptilne odnose, skrivena načela i generalizacije;
- vidljiv je kvalitet i kvantitet vokabulara;
- zainteresovani su za reči i njihova značenja;
- vole da čitaju i razumeju pročitano;
- razumeju složene i apstraktne ideje već u mlađoj dobi;
- brzo uče i lako zadržavaju ono što su naučili;
- sećaju se važnih detalja, koncepata i načela;
- pokazuju razumevanje složenih aritmetičkih problema i shvataju složene matematičke koncepte;
- dugo zadržavaju pažnju;
- sposobnost usmeravanja vlastitog sticanja znanja;
- samoregulisano učenje;
- pokazuju kreativnost u muzici, umetnosti, plesu;
- pokazuju osetljivost na fine ritmove, pokrete;
- pokazuju fleksibilnost u razmišljanju, rešavanju problema sa više različitih gledišta.

Nakon prikaza ovih osobina, isti autori zaključuju da je teško primetiti, a još teže podržati ove osobine darovitih učenika u okviru tradicionalne nastave, koja dominira u našim školama. Podrška u radu sa darovitim učenicima ogleda se u radu sa manjim grupama, jer rad dece sa sličnim interesovanjima i sposobnostima omogućava stvaranje stimulativne sredine (Koren, 1989, prema: Popović, Lazović i Milosavljević, 2016). Ovo doprinosi ostvarivanju interaktivnosti, razmene ideja, izražavanje mišljenja na kreativan način, što doprinosi i boljim socijalnim odnosima, učenju i rešavanju konflikata na konstruktivan način. Grandić i Letić (2009), takođe, navode da sa darovitima nije lako i da ih pre svega treba prepoznati. Ističu da se često darovito dete može uočiti kao nemarno, hiperaktivno i drsko. Nekad ove osobine mogu izbiti u prvi plan i zaseniti vrline darovitih. Isti autori bave se pitanjem na koji način pristupiti darovitom detetu, kako zadovoljiti njegove potrebe i omogućiti razvoj njegovih potencijala. Đorđević (2016: 120) ističe da „pored ranog pojavljivanja, za razvoj darovitosti, veliki značaj ima stvaranje povoljnih uslova: briga o razvijanju talenata, vaspitanje istrajnosti i marljivosti, umenje i upornost da se prevazilaze teškoće, individualno i individualizovano prilaženje i pomaganje, podsticanje određenih interesovanja, podrška uključivanja dece u aktivnosti prema kojima imaju povećane sklonosti, obezbeđivanje optimalnih uslova i sl.” Međutim, Đorđević (2016) ističe da kod jednog broja dece ne dolazi do pojave darovitosti na ranom uzrastu i da mogu postizati prosečne rezultate u nastavi i učenju. Ovo ne znači da ta deca nemaju dara, već neka od njih još nisu našla sebe u svakodnevnim aktivnostima i nisu došla u situaciju koja je najpovoljnija za pojavu njihovih

sposobnosti. Kod njih može doći do naglih i burnih pojava do tada skrivene darovitosti. Navode se potrebe koje imaju darovita deca, a koje su veoma brojne i specifične: „potreba da budu shvaćena i prihvaćena, da budu procenjivana zbog vlastitih interesovanja, a ne samo zbog svojih postignuća; potreba za različitim izazovima; potreba za podrškom, pomoći i razumevanjem, za različitim mogućnostima iskazivanja; potreba za ohrabivanjem da proširuju svoje mogućnosti, da diskutuju i raspravljaju, da proveravaju svoje ideje, procenjuju tuđa i drugačija shvatanja, da situacije i probleme razmatraju sa različitih stanovišta, da pronalaze alternative i razmatraju moguće posledice, da organizuju vreme i planiraju svoje aktivnosti, da nauče istraživačke postupke i tehnike za pronalaženje i beleženje informacija i kompletiranje zadataka” (Đorđević, 2016: 121).

Imajući u vidu osobenosti i potrebe darovitih učenika moraju se predvideti ciljevi, zadaci i sadržaji nastavnih predmeta, kako bi obezbedili socijalizaciju, individualizaciju i diferencijaciju ovih učenika. Kada se ima u vidu složenost fenomena darovitosti, neki autori (Đorđević, 2016: 126) postavljaju sledeća pitanja: 1. kada identifikovati darovitu decu, 2. kako identifikovati darovitost, 3. sa kojim ciljem identifikovati darovite. Ista autorka navodi neke od brojnih istraživačkih studija. Terman je prvi započeo proučavanje darovitih čiji je prosečni uzrast bio 11 godina. Najveći broj psihologa smatra da je optimalan uzrast za identifikaciju darovitih do 12 godina, pa se najveći broj istraživanja odnosi na uzrast osnovne i srednje škole. Što se tiče pitanja kako identifikovati darovite predlaže se procesna identifikacija koja podrazumeva postepeno otkrivanje darovite dece, od najmlađeg uzrasta do zrelosti. Odnosno, znači praćenje dece tokom niza godina. Već je Terman ukazao na potrebu praćenja postignuća darovitih, što se u današnje vreme postiže procesnom dijagnostikom. Zbog složenosti i dinamičnosti fenomena darovitosti, pomenuta autorka ističe da i sredstva koja se upotrebljavaju za identifikaciju darovitih moraju biti različita. Kako bi se identifikacija darovitih obavljala na najbolji mogući način, postoji dosta sredstava, tehnika i postupaka. Koren (1989, prema: Đorđević, 2016: 128) daje tri grupe metodičkih sredstava:

- merenje stupnja razvijenosti i osobine pojedinaca (testovi inteligencije, testovi posebnih i specifičnih sposobnosti, testovi kreativnosti, testovi ličnosti, testovi postignuća);
- procena osobina pojedinaca (izveštaji roditelja, opažanja i nominacija od strane
- nastavnika, izveštaj voditelja klubova-sekcija-društa, ocene drugova i poznanika, samoocenjivanje);
- procenjivanje duhovnih i materijalnih proizvoda (nagrade na takmicenjima, patent, postignuća u literaturi, muzici, likovnoj umetnosti, glumi, sportu i sl.).

Dalje, ističe se i repertoar postupaka u procesnoj dijagnostici koje je dao Ivić (1989; prema: Đorđević, 2016:128).

- visoka školska postignuća;
- uspesi na takmicenjima;
- standardizovani testovi opštih i specijalnih sposobnosti;

- intelektualna i stvaralačka postignuća u vidu produkata delatnosti (urađen eksperimentalni rad, napisan esej, napisana pesma i neki drugi produkti);
- nastavničke procene sposobnosti učenika (prvi deo sistematske trijaže);
- dijagnostički programi obučavanja (čitavo školovanje je dijagnostički postupak).

U procesu identifikacije darovitih moguća su dva tipa greški: 1. da se ne identifikuje dete koje je darovito i 2. da se kao darovito identifikuje dete koje to nije. Kada je u pitanju prvi slučaj, darovito dete bi bilo neopravdano isključeno iz programa dodatne podrške, a u drugom slučaju bi u program dodatne podrške bilo uključeno dete koje nije u stanju da prati program. Ovo može nepovoljno da utiče na rast i razvoj dece. Preporučuje se da identifikaciju treba posmatrati kao proces, kroz koji će se hipoteza o darovitosti proveravati u dužem periodu i na više načina, uz uključivanje različitih roditelja, vaspitača, pedagoga, psihologa i drugih. Neke od lista koje obuhvataju pokazatelje darovitosti ne vode dovoljno računa o razlikama između pojedinih vrsta darovitosti, kao i razlikama između darovite i nedarovite dece (Nikolić, Grandić i Pavlović, 2017). Grandić i Letić (2009: 233) zaključuju „da je za razvoj potencijala darovitog deteta potrebno udružiti snage iz okoline: roditelje, nastavnike, psihologe, pedagoge, stručnjake za rad sa darovitim, predmetne/područne stručnjake profesionalce, kao i vršnjake. Veoma je važno informisati i edukovati nastavnike, roditelje i stručnu službu o potrebnoj podršci darovitoj deci.” Pomenuti autori smatraju, na osnovu podataka prikupljenih ispitivanjima, da u našem obrazovnom sistemu treba pokrenuti aktivnosti za što ranije identifikovanje darovitih i u inicijalno obrazovanje i stručno usavršavanje nastavnika i stručnih saradnika uvesti teme koje se odnose na rad sa darovitim učenicima.

Uloga porodice u podsticanju darovitosti

U istraživanjima fenomena darovitosti porodica je često u centru interesovanja istraživača, odnosno njen uticaj na razvoj i podsticanje darovitosti. Oko ovog pitanja postoje različita shvatanja. Ulogu porodice većina autora vidi kao veoma značajnu u opštem razvoju, a posebno u razvoju darovitosti. Pojedini autori (Grandić i Letić, 2008) pišu o porodici kao faktoru podsticanja darovitosti i ukazuju na noviju stručnu literaturu, koja ističe shvatanje o darovitosti kao rezultatu kombinacije naslednih osobina i njihove interakcije sa podsticajnom okolinom. Sekulić-Majurec (1995), takođe, ističe da se sve manje govori o nasleđivanju *IQ*, a sve više o nasleđivanju dispozicija da se on razvije do određenog nivoa, na šta utiču spoljašnji faktori. Renzuli (1984, prema: Sekulić-Majurec, 1995: 553) ističe da je „značaj nasleđa nešto veći kada su u pitanju dispozicije za razvoj sposobnosti, a značaj okoline je veći kada su u pitanju razvoj specifičnih interesa za rad i radne motivacije.” Poznato je da se visoki rezultati u pogledu razvoja darovitosti mogu očekivati samo ako se počne što ranije sa podsticanjem. Mnogi istraživači su saglasni oko toga da je porodica nezamenjiv faktor za razvoj potencijala deteta (Grandić i Letić, 2008). Međutim, kako Gajić, Lungulov i Pižurica (2008) ističu njene realne mogućnosti variraju u zavisnosti od šireg društvenog konteksta. Kao

najznačajnije varijable najčešće se ističu društveno-kulturni kontekst porodice i socio-ekonomski sistem, zatim činioci porodične sredine, kao što su: struktura porodičnih odnosa, stabilnost odnosa u porodici, ponašanje roditelja prema deci, porodična klima, vaspitni stil roditelja i drugo. Naglašavaju se sledeći momenti (Golubović, 1981, prema: Gajić, Lungulov i Pižurica, 2008: 120):

- materijalni i kulturni uslovi porodice koji određuju stepen mogućnosti ispunjenja potreba i aspiracija, sklonosti i sposobnosti članova;
- struktura i karakter porodičnih odnosa. s obzirom na to da struktura porodice u velikoj meri određuje i karakter porodičnih odnosa; ova dva činioca deluju povezano proizvodeći zajedničko dejstvo na proces socijalizacije;
- karakteristike ličnosti samih roditelja su takođe značajan činilac: što su roditelji kao ličnosti zreliji i izgrađeniji utoliko će manje projektovati sebe u procesu socijalizacije i nastojeće da upoznaju svoje dete i da mu pomognu da razvije vlastite dispozicije.

Pomenute autorke, dalje, ističu da većina autora smatra da porodica ima presudan uticaj na podsticanje darovitosti do desete godine života. Veoma su važna rana iskustva i aktivnosti dece u porodici. Loši porodični uslovi mogu da inhibiraju razvoj stvaralačkih sposobnosti dece. Grandić i Letić (2008), takođe, ukazuju na to da je vreme pojavljivanja darovitosti kritično vreme i ukoliko nije iskorišćeno može da inhibira potencijale deteta. Potrebno je stvoriti povoljne uslove i okolnosti za razvoj darovitosti. Ovo zahteva dosta strpljenja i umešnosti roditelja, kako bi pronašli adekvatne uslove za dete. S obzirom na to da je porodica prva emocionalna i sociokulturna sredina, roditelji mogu da opažaju sve reakcije i manifestacije ponašanja dece tokom razvoja i mogu pomoći razvoj sposobnosti dece u najosetljivijem periodu razvoja.

Drugi autori navode karakteristike porodica u kojima žive darovita deca (Winner, 1996, prema: Đorđević, 2016: 87):

- darovita deca zauzimaju posebne pozicije u porodici, najčešće su prvorođena ili jedinci;
- darovita deca odrastaju, najčešće, u „obogaćenim” sredinama;
- njihove porodice su usmerene ka detetu; roditelji svu pažnju i energiju usmeravaju da bi bili sigurni da takva deca rano dobijaju primerene mogućnosti u oblastima u kojima pokazuju talente; mnogi talentovani i kreativni pojedinci usvojili su na formativan način interesovanje svojih roditelja, što je povezano sa bogatom sredinom kojoj su deca bila izložena (Mocart, Čomski i dr.);
- roditelji obezbeđuju značajnu nezavisnost i slobodu darovitoj deci, pružaju autonomiju i očekuju da i sama deca donose odluke, čak i uz određene rizike;
- stimulacija i visoki standardi, harmonija i negovanje su karakteristike porodice darovite dece; ove porodice su više kohezivne, a manje konfliktne od porodica nedarovite dece.

Đorđević (2016) piše da u savremenim uslovima života mnoge porodice imaju različite teškoće, koje mogu biti: finansijske, zdravstvene, stambene, kulturno-

prosvetne i dr. Ovo predstavlja otežavajuće okolnosti za sve članove porodice, posebno za decu. Postoje brojni uzroci koji dovode do poremećaja odnosa u porodici, a Gajić, Lungulov i Pižurica (2008: 122) navode neke od njih: „uzroci ekonomske prirode (nezaposlenost, niska primanja i dr.), uzroci subjektivne prirode (razlike u karakteru, ponašanju, navikama, godinama starosti i dr.), uzroci koji leže u poremećaju fizičke, mentalne ili psihičke strukture ličnosti (invaliditet, bolesti centralnog nervnog sistema i dr.), uzroci koji leže u asocijalnim navikama i asocijalnom ponašanju člana porodice (vaspitna zapuštenost, kriminalitet, narkomanija, alkoholizam i dr.). Grandić i Letić (2008) navode da je najvažnije za porodicu upravo njena funkcionalnost, odnosno kako članovi porodice funkcionišu između sebe i koliko porodica zadovoljava potrebe svojih članova. Ovi autori smatraju da ukoliko se roditelji nisu ostvarili u dovoljnoj meri često usmeravaju energiju u postignuća svoje dece. Sa druge strane, roditelji koji su sami postigli odgovarajuće uspehe, otvaraju različite mogućnosti svojoj deci. Pojedini autori smatraju da je potrebno razmotriti tri pitanja, kada je u pitanju porodica kao faktor podsticanja darovitosti, a to su: 1. porodična podrška ukupnom razvoju deteta, 2. otkrivanje darovitosti na određenom uzrastu i 3. usmeravanje i podrška razvoju darovitosti (Nikolić, 1998, prema: ibidem). Dalje, ističe se da na predškolsko uzrastu treba stimulisati opšti razvoj i pri tome voditi računa o važnosti ranih iskustava dece, njihovoj aktivnosti i značaju podsticajne sredine. Loši porodični odnosi mogu da spreče razvoj stvaralačkih sposobnosti. Dok, sa druge strane, dobri porodični odnosi čine da se dete oseća srećnim i na taj način iskaže svoje sklonosti i stvaralaštvo. Drugo pitanje se odnosi na otkrivanje darovitosti. Darovitost je sama po sebi složena i lakše se saznaje iz produkata i rezultata. Neke oblike darovitosti je lakše, a neke teže otkriti. Darovita deca nisu darovita u svim oblastima, jer darovitost može biti višestruka. Postoji saglasnost da su za otkrivanje darovite dece odgovorni roditelji, a zatim svi ostali. Niko više od njih nema toliko informacija o detetu, ali ipak pitanje otkrivanja darovite dece, prema mišljenju pomenutih autora, mora da bude deo obrazovne strategije za darovite. Dalje razvijanje i usmeravanje darovitosti smatra se daleko važnijim. Potrebno je stvoriti i fizičke i psihološke uslove za njihovo dalje razvijanje i usavršavanje. Darovita deca imaju specifične potrebe i zato je za uspešno usmeravanje potrebno poznavanje tih potreba. Kvalitetno rano iskustvo je veoma značajno za kasniji razvoj visokih sposobnosti. Čudina-Obradović (1991, prema: Grandić i Letić, 2008: 190) navodi obrazovne postupke koje mogu sprovesti roditelji:

1. *Čitanje* – zajedničko čitanje i tražene informacija iz knjiga, časopisa, novina, upoznavanje sa knjigama kao izvorima informacija, omogućavanje dostupnosti knjiga;
2. *Razgovor* – odgovaranje na pitanja, uključivanje dece u konverzaciju odraslih za vreme obroka, aktivnosti. Zatim, aktivno širenje dečjeg rečnika, pronalaženje smisla, značenja primera u imenima stvari i akcija, traženje sinonima i nijansi u značenju, izgrađivanje kvalitetnih pojmova kod dece, aktivno slušanje;

3. *Zajedničke aktivnosti* – odlazak u bioskop, pozorište, izložbe, zoološki vrt, muzeje, uz razgovor, komentare i reprodukovanje doživljaja nakon povratka kući.

Grandić i Letić (2008) ističu da se od roditelja očekuje da podstiču decu ili bar da ne sputavaju razvoj njihovih sposobnosti. Veliki broj istraživanja o potrebama roditelja darovite dece pokazuje da su im potrebne precizne informacije u pogledu karakteristika darovite dece. Problemi sa kojima se mogu suočavati darovita deca i njihovi roditelji su: zaostajanje u učenju, perfekcionizam, stres, rivalstvo između braće i sestara, neprihvatanje od strane vršnjaka, usamljenost, akceleracija. Većina ovih problema posledica je odsustva saradnje između porodice i škole, posebnih programa za darovite i neadekvatne komunikacije sa nastavnicima.

Porodice darovitih, pojedini autori (Grandić i Letić, 2008: 194), svrstavaju u četiri grupe:

1. *Diferencirane porodice* – koje daju mnogo intelektualnog podsticaja, a malo emocionalne podrške;
2. *Integrirane porodice* – koje pružaju mnogo emocionalne podrške, a premalo intelektualnog podsticaja;
3. *Složene porodice* – koje osiguravaju i emocionalnu podršku i intelektualne podsticaje i
4. *Jednostavne porodice* – koje ne osiguravaju ni jedno ni drugo.

Kada je u pitanju obrazovni status roditelja, danas se zna da viši socijalni status i obrazovanje ne utiču na to da se rađaju darovita deca, ali mogu uticati na to da se bolje podstakne razvoj darovitosti. Za razvoj darovitosti je potrebna stimulativna sredina, ali to ne znači da se u stimulativnoj sredini češće rađaju darovita deca. Potencijalno darovita deca rađaju se podjednako i u porodicama niskog socijalnog i obrazovnog statusa, ali se tu zbog nepovoljnih faktora gube obeležja dece visokih sposobnosti tokom odrastanja. Ono što je presudno za razvijanje darovitosti jeste kvalitet roditeljskog bavljenja detetom (Sekulić-Majurec, 1995). Nikad nije rano započeti sa razvijanjem sposobnosti deteta i ovde su roditelji veoma značajni, jer predstavljaju primarni faktor u životu deteta i veoma rano mogu primetiti da je njihovo dete drugačije u odnosu na prosečnu decu (Grandić i Letić, 2008).

Uloga škole u podsticanju darovitosti

Do sada smo ukazali na karakteristike darovitih, prepoznavanje, identifikaciju, ulogu porodice u podsticanju darovitosti. U ovom delu rada posvetićemo pažnju školi i njenoj ulozi u podsticanju darovitih učenika odnosno zadovoljavanju njihovih obrazovnih potreba. Analizom relevantne literature možemo uočiti da teorija i praksa pokazuju da se u školskoj praksi ne pruža adekvatna podrška darovitim učenicima. Znamo da je podrška u školskom sistemu važna, jer se učenici tada nalaze u osetljivom periodu za razvoj visokih potencijala. Danas, kada darovitost predstavlja najznačajniji razvojni resurs, sa pravom se ističe potreba za poklanjanjem veće pažnje darovitim. Naša škola ne poklanja dovoljno pažnje darovitim učenicima, postojeći oblici rada sa darovitim daju minimalne rezultate, odnosno rad je najviše usmeren na prosečne učenike. (Stipić, Grandić i

Carić, 2011). Popović, Lazović i Milosavljević (2016), takođe, smatraju da u našem obrazovnom sistemu još uvek postoji tradicionalni pristup organizaciji nastave, koji ometa identifikaciju darovitih, kao i razvijanje njihovih potencijala. Kako bi se obezbedila adekvatna podrška darovitim učenicima, izradio program, dodatni sadržaji, savetovanje, neophodno je izraditi pedagoški profil darovitog učenika. Ističe se rad u manjim grupama kao pogodan za podršku darovitim učenicima, jer rad sa decom sličnih interesovanja i sposobnosti omogućava stvaranje stimulativne sredine i atmosfere (Koren, 1989, prema: Popović, Lazović i Milosavljević, 2016). Da bi se daroviti učenici adekvatno podržali potrebno je poznavati njihove karakteristike. Oni imaju i drugačije stilove učenja u odnosu na svoje vršnjake i može im biti dosadno kada izvršavaju rutinske zadatke koji se ponavljaju. Saznanja do kojih se došlo, do sada, treba da posluže za kreiranje obrazovne politike za darovite. Grandić i Letić (2009) ukazuju na specifičan odnos prema problematici darovitih učenika i ukazuju na to da je mnogo više pažnje posvećeno učenju i razvoju neuspešnih, nego darovitih učenika. Osnovni oblici podrške u zakonskoj regulativi odnose se na: *ubrzavanje, obogaćivanje i izdvajanje*. Najveći broj autora svrstavaju oblike rada sa darovitimima u ove pomenute tri grupe:

1. *Akceleracija: raniji opis i preskakanje razreda* – podrazumeva različite nastavne postupke i procedure koje omogućavaju brže napredovanje učenika i završavanje programa za kraće vreme ili na ranijem uzrastu. Glavni argumenti svode se na to da darovita deca uče mnogo brže od prosečne i treba im obezbediti da napreduju u skladu sa svojim sposobnostima. Ukazuje se da je jednostavna za organizovanje i izvođenje i poželjna za one koji žele brže da napreduju. Razlozi koji se navode protiv akceleracije su: lišava dete mogućnosti šireg i potpunijeg življenja i učenja; mladi učenici mogu biti zreli na intelektualnom planu, ali ne i u fizičkom, socijalnom i emocionalnom smislu; može da dovede i do značajnih praznina u individualnom razvoju koje mogu uticati na kvalitet kasnijih postignuća.
2. *Obogaćivanje* – u obrazovanju darovitih primenjuju se dva vida: 1) sticanje iskustva u učenju posle rada u redovnom odeljenju (povremeno homogeno grupisanje); 2) kao prilagođavanje nastavnih obaveza za darovite učenike u redovnim heterogenim razredima. Bitno je da se učenici ne izdvajaju iz redovne škole i uzrasne grupe kojoj pripadaju, ali im se dodaju određeni sadržaji i aktivnosti. Drugom obliku obogaćivanja najčešće se dodaje i diferencijacija u okviru redovnog razreda. Obogaćivanje može biti povezano i sa radom drugih institucija: univerziteta, naučnih i stručnih društava, muzeja, laboratorija, opservatorija, botaničkih i zooloških vrtova, industrijskih i drugih pogona i sl. Način rada i programi su koncipirani tako da podstiču šira i dublja proučavanja. U našem školskom sistemu jedan o oblika obogaćivanje jeste dodatna nastava. Ovaj oblik ne podrazumeva samo povećanje znanja već i njegovo produbljivanje, uviđanje odnosa i pronalaženje drugačijih rešenja. Dopunsku nastavu treba individualizovati i diferencirati imajući u vidu različite mogućnosti, potrebe i interesovanja darovitih učenika. Stručnjaci koji podržavaju obogaćivanje smatraju da se u

njemu najbolje mogu razvijati demokratske vrednosti. Pošto intelektualno, socijalno, emocionalno i fizičko sazrevanje kod dece variraju, smatra se da je normalan razred najbolja mogućnost za prihvatanje takvog neujednačenog razvoja.

3. *Izdvajanje* – podrazumeva prvo izdvajanje darovitih učenika, pa njihovo grupisanje prema jednom kriterijumu, a to su intelektualne sposobnosti. Kako darovitih učenika ima malo u redovnoj populaciji, formiranje homogenih razreda oduhvata učenike sa šireg područja. Kriterijum za izdvajanje su učenici koji imaju *IQ* 120 ili viši. Grupisanje može biti i iz redovnih razreda na povremeno homogeno grupisanje (jedan čas u toku dana, dva ili više sedmično, vikendom, tokom letnjeg i zimskog raspusta). U našim društvenim i školskim ustanovama nije opravdano izdvajati darovite učenike iz redovnih razreda, kada je ovaj proces u toku i kada nije završen. Diferencijacijom i različitim oblicima aktivnosti mogu se na adekvatan način zadovoljiti potrebe darovitih (Đorđević, 2016: 259).

Postoje fondacije na republičkom i lokalnom nivou koje pružaju određenu finansijsku podršku podsticanju i razvijanju izuzetnih ispoljavanja mladih. Međutim, ne postoje posebna ulaganja u dodatne programe za darovite. Ukazuje se na potrebu stvaranja jednog modernog sistema za rad sa njima koji bi uključio:

- razvoj i primenu standardizovanih postupaka rane identifikacije i sistematskog praćenja darovitih;
- vaspitno-obrazovnu podršku njihovom razvoju kroz ciljane programe: nastavne i vannastavne programe, aktivnosti psihosocijalne podrške i podršku roditeljima;
- širu društvenu podršku kroz programe profesionalnog usmeravanja, stipendiranja i zapošljavanja, kao i međunarodne saradnje (Grandić i Letić, 2009: 235).

Darovitima se mora obezbediti podrška koja se zasniva na uvažavanju njihovih sposobnosti, potreba i uzrasnih osobenosti. Važno je, takođe, pratiti njihov razvoj i procenjivati napredovanje, kako bi im se pružila adekvatna podrška. Ovaj rad je teško ostvariti sredstvima kojima škole raspolažu. Potrebna su sredstva za rad „sa darovitima po času, odeljenju, grupi, za usavršavanje nastavnika za rad sa darovitim učenicima, za istraživački rad u oblasti darovitih, nastavna sredstva, takmičenja i slično” (ibidem, 238). Grandić i Letić (2009) smatraju da praćenje i usmeravanje darovitih učenika u našim školama najuspešnije radi pedagoško-psihološka služba u saradnji sa nastavnicima i roditeljima. Za ispoljavanje darovitosti je veoma važna socijalna klima, a period osmogodišnjeg školovanja veoma je pogodan da se otkrivaju, prate i stimulišu daroviti učenici. Bez praćenja nema pravog rada sa darovitim učenicima. Glavni nosioci rada sa darovitim učenicima su nastavnici, školski pedagog i psiholog, stručni timovi za profesionalnu orijentaciju i centar za rad sa darovitim učenicima. Da bi se sve ovo realizovalo potrebno je uspostavljanje sistema za njihovo praćenje od predškolskog do univerzitetskog stupnja obrazovanja. Rad sa darovitim učenicima ne sme biti usmeren samo na sticanje znanja već i na razvijanje kreativnosti, kritičkog mišljenja, suđenja, samopoštovanja i slično (Stipić, Grandić i Carić, 2011). Đorđević (2016)

ističe da sama promena strukture škole i organizacije u njoj neće obavezno promeniti prirodu i efikasnost nastave i učenja. Potrebno je školu transformisati u sredinu za učenje u kojoj nastavnici i učenici mogu zajedno da razvijaju svoje kapacitete. Potrebe darovitih učenika nameću zahtev za programima koji će biti diferencirani, individualizovani i modifikovani kada se za tim ukaže potreba. Pri sastavljanju ovih programa treba imati u vidu karakteristike učenja darovite dece. Poznato je oni uče brže i da se tempo njihovog rada razlikuje od tempa ostalih učenika. Muratović i Musić (2017), takođe, navode da je darovitim učenicima potrebno ponuditi fleksibilnije i inovativne oblike rada i učenja kao što su individualizovana i diferencirana nastava, mentorska nastava, problemska nastava, a veliku vrednost imaju i panel diskusije, rad na projektima, rad u manjim grupama koje su formirane prema interesovanjima, obogaćeni nastavni program, multimedijalna podrška i slično. Arsić i Vučinić (2013) zaključuju da škola treba da ide u pravcu prevazilaženja pretpostavke o postojanju „prosečnog učenika”. Potrebno je da škola uvažava razlike kojima se oni odlikuju. U tom smislu, individualizovana nastava predstavlja jednu od inovacija i njen osnovni cilj je umeren ka maksimalnom zadovoljavanju potreba svakog učenika. Primenom individualizovane nastave stvaraju se potrebni uslovi za prevazilaženje ograničenosti frontalne nastave. Ona uvažava interesovanja, potrebe i mogućnosti svakog učenika, razvoj njihovih potencijala i njihovo stvaralačko uključivanje u proces nastave i učenja, što se smatra veoma bitnim kada su u pitanju daroviti učenici.

Zaključak

Ovaj rad imao je cilj da ukaže na izazove sa kojima se susreću daroviti u uslovima organizacije i realizacije obrazovanja, kao i na važnost uloge porodice i škole na tok daljeg proučavanja fenomena darovitosti u današnjim uslovima. Interesovanje za darovitu decu i mlade raste, poslednjih godina, i širi se sa istraživača i nastavnika na roditelje, darovite, različite društvene grupe i institucije. Pažnju u ovom radu smo usmerili na izazove i teškoće sa kojima se susreću daroviti, kao i na mogućnosti stvaranja optimalnih uslova koji će omogućiti da se njihove sposobnosti maksimalno razvijaju. Ovi izazovi su uglavnom posledica neprepoznavanja individualnih razlika među decom i karakteristika darovitih učenika. Zbog same činjenice da razvoj društva zavisi od njegovih darovitih pojedinaca, kao i zbog potrebe za uvažavanjem individualnih razlika učenika, pojačan je interes za proučavanjem mogućnosti individualizovane nastave i omogućavanjem darovitim učenicima da ostvare svoje potencijale. Smatramo veoma važnim posvetiti pažnju stvaranju uslova za prevazilaženje izazova i teškoća sa kojima se daroviti susreću u uslovima organizacije nastavnog procesa. Iako postoji veliko interesovanje za proučavanje ovog područja, brojne teorije i preporuke za uspešno identifikovanje, podsticanje darovitosti i rada sa njima, možemo zaključiti da je fenomen darovitosti još uvek otvoren, i po svemu sudeći biće još dugo, za brojna teorijska i empirijska istraživanja. Nekada se verovalo da će se talenat razvijati bez obzira na sve, danas znamo da nije tako. Na osnovu analize relevantne literature, možemo zaključiti da postoji velika potreba za proučavanjem i

istraživanjem ovog fenomena i da predstavlja jednu od neiscrpnih tema. Problem podsticanja i napredovanja darovitih učenika nije samo porodični i pedagoški problem već i društva u celini.

Literatura:

- Arsić, Z., Vučinić, D. (2013). Individualizovana nastava u funkciji podsticanja razvoja darovitosti i kreativnosti kod učenika. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 43(2), 25–39.
- Čudina-Obradović, M. (1991). *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Đorđević, J., Đorđević, B. (2016). *Priroda darovitosti i podsticanje razvoja*. Beograd: Srpska akademija obrazovanja.
- Gajić, O., Lungulov, B., Pižurica, Lj. (2008). Porodica kao činilac podsticanja darovitosti i izbora zanimanja. U: *Porodica kao faktor podsticanja darovitosti* 14, 119–137.
- Grandić, R., Letić, M. (2008). Porodica kao faktor podsticanja darovitosti. U: *Porodica kao faktor podsticanja darovitosti* 14, 184–197.
- Grandić, R., Letić, M. (2009). Stanje, problemi i potrebe u području brige o darovitim učenicima u našem obrazovnom sistemu. U: *Daroviti i društvena elita* 15, 232–243.
- Grandić, R., Stipić, M., Carić, M. (2011). Obrazovanje darovitih u uslovima globalizacije. U: *Daroviti u procesu globalizacije* 16, 242–252.
- Muratović, L., Musić, M. (2017). Oblici vaspitno-obrazovne podrške potencijalima darovitih učenika u razrednoj nastavi. *Inovacije u nastavi*. XXX(1), 96–107.
- Nikolić, M., Grandić, R., Pavlović, M. (2017). Kompetencije vaspitača za rad sa darovitim decom. *Inovacije u nastavi - časopis za savremenu nastavu*, 30(1), 43–54.
- Popović, D., Lazović, M., Milosavljević, Ž. (2016). Podrška razvijanju darovitosti u školskoj praksi. *Inovacije u nastavi*. XXIX (3), 73–83.
- Sekulić-Majurec, A. (1995). Darovita djeca i obitelj: istine i zablude. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 4(4-5), 551–561.

Djuradj Barac
Faculty of Philosophy
Novi Sad

THE ROLE OF FAMILY AND SCHOOL IN ENCOURAGING GIFTEDNESS

Summary: As a phenomenon, giftedness is important for both, the individual and the society. We can say that the most devoted members of society, who represent the most important development resource, play a major role in the development of society. A great challenge for parents, school and teachers is to recognize the different forms of giftedness at children and their encouragement and guidance. In this paper, we will first of all discuss the role of family and school in encouraging giftedness. An important pedagogical question is the upbringing and education of gifted students, or the creation of conditions in which their abilities will manifest, recognize and develop. The care of a pedagogue for gifted children must be their important task. The interest in gifted children and young people grows and spreads from researchers and teachers to parents, gifted, various social groups and institutions. To understand the giftedness, it is necessary to point out the many understandings and definitions of this

phenomenon. Identifying gifted students is not an easy process because of the complexity of giftedness. It is difficult to notice, and it is even more difficult to support the characteristics of gifted students within the traditional teaching, which dominates our schools.

Key words: giftedness, student, family, school.

